



KOVIČEV MAČEK MURI KOT DEL SKUPNOSTNE DEDIŠČINE

Muri je gotovo najslavnejši maček, ki se je kdaj naselil v otroških knjižnih policah. Že več kot 40 let (prva izdaja knjige Kajetana Koviča ima letnico 1975) je prisoten v večini domov v knjižni obliki. Je reden gost v vrtcih, svoje nepogrešljivo mesto je našel v berilih za najmlajše osnovnošolce. Še več. Zelo hitro so ustvarili tudi glasbo (Jerko Novak in Neca Falk) in Murijeve pesmi poznajo veliki in mali. Posvojili so ga tudi sodobni elektronski mediji z interaktivno zgoščenko (Mitje Koštomaja, Maše Kozjak) in animiranim filmom (Boris Dolenc). Njemu v čast prirejamo kar prave festivale. Že drugič je ponujen v branje in literarno raziskovanje mlajšim tekmovalcem za Cankarjevo priznanje, tokrat najmlajšim. Z mačkom Murijem kot literarnim likom so se namreč spoznavali že starši današnjih otrok. Je tako rekoč medgeneracijski junak, ki ima pomembno mesto v literarni dediščini in skupnostni dediščini našega otroštva sploh.

TO NI NAVADNO TEKMOVANJE

Tekmovanje za Cankarjevo priznanje Mehurčki je nenavadno tekmovanje: njegovi udeleženci so učenci 1. VIO, ki se zanimajo za branje knjig in pri tem izkažejo sposobnost razumevajočega branja, prepoznavanja elementov književnega dela (oseb, krajev, časa, dogajanja, motivov) in znajo upovedovati, zapisati oziroma poustvariti svoja spoznanja in občutke. *Pri takem tekmovanju ni prvakov, ampak so zmagovalci vsi, ki prvič v življenju prehodijo takšno knjižno popotovanje od prve do zadnje strani.*

Ali ni prebiranje knjig do neke mere podobno pri Slovencih tako priljubljenemu hribolazenju? Levstik, ki se je prvi zavzemal za organizirano spodbujanje branja, ni kar tako popeljal svojih bralcev od Litije do Čateža – občutja in spoznanja, ki jih nudi pokrajina, so kar podobna občutjem in spoznanjem, ki jih nudi knjiga. In tudi pri pohodništvu ne gre za to, kdo bo prvi na vrhu, ker vsak tekmuje sam s seboj in so potem vsi zmagovalci. Še več, vsi si lahko v planinsko knjižico ponosno stisnejo žig. Pri tem se izrazi vse mogoče: radovednost, tradicija, raziskovanje, veselje in užitek, domišljija, vztrajnost, druženje, samodisciplina, doživetje lepote, samopotrditev, identifikacija, orientacija, izziv, samokontrola, spominjanje itd.

NAMEN ALI UČNI CILJI

Maček Muri je izvorna slovenska slikanica Kajetana Koviča. Besedilo je sestavljeno iz šestih enokitičnih pesmi in povezovalnega proznega besedila, ki tvorijo celoto pripovedi. Dopolnjujejo jo ilustracije Jelke Reichman. Glavni junak, slavni maček Muri, pravzaprav pisatelj sam, skozi svoje oči predstavlja mladim bralcem Mačje mesto (z mačjim trgov, gostilno Pri črnem mačku, slaščičarno Mačji jezik, draguljarno Mačkine solze, mačjo šolo ...), njegove prebivalce z znanimi karakternimi potezami (lepa muca Maca, šolski hišnik Macafuzelj, krasni Pepe frizer, policaja Mucelj in Macelj, Čombe, mačji nepridiprav ...) in svoje vsakdanje življenje (od »jutra, ko zapoje zvonček v uri«, do noči, »ko zaspijo stare hiše« in »Muri mačjo knjigo piše.«). Če še enkrat povzamemo, »v pravljici o mačku Muriju gre za poosebitev književnih likov. Človeških lastnosti pa nimajo samo osebe, tudi književni prostor in motivi delujejo kot posnetek človeške družbe.« (D. Haramija in M. Koštomaj, 2002. str. 28).

Učni načrt za slovenščino za 1. VIO nas usmeri na naslednja področja:

Cilji iz učnega načrta (2011):	Maček Muri:
<p>Razvijanje recepcijskih zmožnosti z branjem, poslušanjem, gledanjem uprizoritev umetniških besedil in govorjenjem, pisanjem o njih:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznavajo govorni položaj pri poslušanju, branju književnih besedil in pripravijo ustrezen model odzivanja, • oblikujejo obzorje pričakovanja, kar izvira iz zunajliterarne in medbesedilne izkušnosti, • izražajo in primerjajo svoje doživetje, čustva, predstave in misli, ki se jim vzbudijo pri poslušanju, branju, • ugotavljajo razlike v doživljanju in razumevanju istega besedila in različnost na ravni opažanja sestavin besedila; ob ponovnem branju, poslušanju zaznavajo najprej prezrte, preslišane sestavine, • poglobljajo prvotno doživetje in razumevanje ter izražajo mnenje o besedilu (predvsem govorno), • predstavljajo razloge, zaradi katerih se jim kaj v književnem besedilu (dogodek, oseba ipd.) zdi pomembno. <p>Pri proznih delih:</p> <ul style="list-style-type: none"> • doživljajo interpretativno prebrano pravljico, • poskušajo »brati« zgodbo ob znani slikanici, »berejo« ilustracije in posamezne dele besedila ter pesmi, • »berejo« dele pravljic, ki jih znajo že na pamet; • ob besedilih spoznavajo in opazujejo razlike med svetom, v katerem živijo, in domišljijem svetom v književnem besedilu, <p><i>Podrobneši zapis za recepcijo književnih oseb, književnega prostora in časa, dogajanja in teme, avtorja in pripovedovalca preberite v UN.</i></p> <p>Razvijanje recepcijskih zmožnosti z branjem, poslušanjem, gledanjem uprizoritev umetniških besedil in govorjenjem, pisanjem o njih:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razvijajo zmožnost vživljanja v osebo, »poistovetenja« z njo/privzemanja vloge književne osebe: upovedujejo domišljijske svetove, tako da postavijo sami sebe za osrednjo književno osebo oziroma o književni osebi govorijo in pišejo kot o sebi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijajo zmožnost identifikacije s književno osebo. • Muri in druge osebe v Mačjem mestu. • Razmišljajo o značajskih lastnostih posameznih oseb. • Sestavljajo domišljijskočutne predstave dogajalnega prostora. • Razvijajo sposobnost razumevanja motivov za ravnanje književnih oseb. • Razvijajo sposobnost domišljijskega sodelovanja v pravljicnem svetu Mačjega mesta in njegovih prebivalcev. • Razvijajo sposobnost poustvarjanja besedila.

VLOGA MENTORIC

Didaktika (mladinske) književnosti izpostavlja vrsto pomembnih vprašanj, ki pomagajo k razumevanju, kako učenci berejo, procesirajo in interpretirajo različne vrste besedil v različnih obdobjih odraščanja. Učitelji in mentorji branja vedo, da je "repcijski razvoj v večini primerov pogojen s siceršnjim osebnostnim razvojem" (Kordigel Aberšek, 2008, str. 46). Ko imamo pred seboj prvošolce, moramo imeti kot izhodišče za opazovanje in opisovanje njihovih repcijskih sposobnosti tako imenovano **obdobje intuitivne inteligence**, ki traja okvirno med 3. in 8. letom starosti (prav tam). Ko pa smo pred leti v okviru Cankarjevega tekmovanja ponudili isti knjižni naslov v branje leto ali dve starejšim učencem, smo pričakovali že bolj razvite repcijske sposobnosti, ko učenci besedilne signale že znajo interpretirati skozi **konkretne, logično intelektualne operacije**.

Izkušnja, da je lahko Maček Muri zanimiv za predšolske otroke, da pa ga z zanimanjem vzamejo še enkrat v roke kot prvošolci in tretješolci, za dobre mentorje ni presenečenje. Jostein Gaarder, norveški pisatelj in avtor vrste romanov (med drugim tudi Zofijinega sveta) je ob priložnosti dejal: "Dobre zgodbe razume vsak in nič ne moti, če jo slišimo spet in spet. Kajti vsakič, ko jo nekdo pove ali prebere na glas ali samemu sebi, se zgodba rodi na novo. Tako je zgodba vedno obarvana s svojsko prisotnostjo pripovedovalca, z okoljem, kjer se zgodba pripoveduje, in s poslušalcem, ki mu je namenjena." (Gaarder, 2002, str. 45)

Pa se vrnimo k prvošolcem, katere imamo v mislih pri pisanju teh didaktičnih priporočil. Metka Kordigel Aberšek v knjigi Didaktika mladinske književnosti (Kordigel Aberšek, 2008, str. 49) navaja dve fazi repcijskega obdobja intuitivne inteligence:

- obdobje egocentrične repcije, za katero je značilno otrokovo zaznavanje besedilnih signalov po kriteriju njihove enakosti ali velike podobnosti z realnim okoljem ter
- naivno pravljlično obdobje, za katerega je značilno preseganje egocentričnega izbora besedilnih elementov in otrokovo odpiranje k domišljijским svetovom.

Pričakovana doživetja ob branju v 1. razredu so, da otroci pravljicam verjamejo, saj še nimajo postavljene jasne in ostre meje med resničnostjo in neresničnostjo. Še več: otrok svoje domišljijškočutne predstave ob branju besedila gradi v novo celoto, praviloma iz svojih lastnih predstav in svojih izkušenj. Drugače povedano, predstave o književnem besedilu so tesno povezane s siceršnjimi otroškimi miselnimi shemami. Te pa so lahko objektivne, kar pomeni, da otrok npr. živali in predmete praviloma doživlja kot samega sebe, ali so subjektivne, kar pomeni, da so v razmerju do njega samega, torej se vse dogaja tako, kot si sam želi. Ključ identifikacije je v tem obdobju praviloma "otrok sam".

Kovičeva mladinska besedila izražajo prav te opisane značilnosti, zato so tako vseh mlajšim bralcem: »Glavni književni liki so najpogosteje posebljene igrače ali posebljene živali, književni prostor je urbano mestno okolje, ki je sodobnemu slovenskemu otroku blizu in ga pozna, književni čas zajema krajše časovno obdobje, ni časovnih preskokov ...« (D. Haramija in M. Koštomaj, 2002. str. 27).

DOŽIVLJANJE SLIKANICE

Komunikacijski model književne vzgoje vidi slikanico kot integralno besedilo verbalnih in vizualnih sporočil. Maria Nikolajeva (Nikolajeva, 2003, str. 6) branje slikanice primerja s

potovanjem od verbalnega k vizualnemu in spet nazaj, pri čemer se bralčevo razumevanje nenehno pogloblja. Tudi ona se ne čudi želji otrok po branju vedno iste knjige, saj se po njenem mišljenju z vsakim novim branjem še bolj poglobijo v sporočilo slikanice. Prav nasprotno pa opisuje razloge za "izgubljeno sposobnost" večkratnega branja slikanic pri odraslih, češ da z leti izgubijo zanimanje za celoto sporočila in ilustracijam pripisujejo le dekorativni značaj. Odnos med besedo in sliko v slikanici vidi v različni interakciji: simetrični, komplementarni, stopnjevalni, protislovni ali celo nezdružljivi. Ena drugi lahko zapolnjujejo vrzeli le delno, v celoti ali pa jo zapolni bralec sam.

Metka Kordigel Aberšek (Kordigel Aberšek, 2008, str. 354) navaja naslednje pogoje uspešne recepcije slikanicev razredu:

- zagotoviti dostop do slikovnega dela slikanice vsem otrokom,
- zagotoviti sočasno zaznavanje besedilnega in slikovnega dela slikanice,
- otrokovo zmožnost recepcije moramo razvijati tako, da razvijamo njegovo zmožnost recepcije besedilnega dela slikanice, njegovo zmožnost recepcije likovnega dela slikanice in nato (oz. hkrati s tem) njegovo zmožnost recepcije slikanice ob hkratnem zaznavanju in razumevanju besedilnih in likovnih signalov, ki jih za dekodiranje in sestavljanje besedilnega pomena vgrajuje vanjo pisatelj in ilustrator.

Likovni del slikanice lahko nakazuje različne recepcijske signale, ki jih prepoznamo v

- prizorišču:

Prizorišče nam pokaže, kakšen je svet, v katerem se odvija zgodba. To je Mačje mesto, z ulicami, trgi in pomembnimi stavbami v njem. Vanj psi nimajo vstopa, tu in tam pa se v Mačjem mestu znajde kakšna majhna miška. Tudi junaki Mačjega mesta živijo v različnih okoljih, ki so odraz njihovih osebnih lastnosti.

- književnih osebah in karakterizacijah:

Zunanji opisi so lahko verbalni ali vizualni, nekoliko težje pa je z prepoznavanjem njihovih osebnih lastnosti – pameten Muri, neustrašen Čombe, spogledljiva muca Maca – in razporeženj.

- perspektivi

Odkvisna je od tega, kdo ilustracijo kaže in pri pripovedovanju, kdo govori. Pri slikanicah za mlajše je zahtevna naloga zanje že "poistovetenje" s tistim "jaz" v verbalni pripovedi, kar se le redko dopolnjuje s perspektivo v ilustraciji. Pri Mačku Muriju je olajšanje, da je pripovedovalec tudi glavni junak sam, zato pri identifikaciji perspektive prvoosebnega pripovedovalca ni pričakovati težav.

- času in gibanju:

Kljub temu, da je čas likovno težko izraziti, najdemo signale v obliki ure, koledarja in podobno. Ker sama zgodbenost pripovedi o mačku Muriju nima posebnih časovnih preskokov, je to prepoznavno tudi v linearnosti ilustracij.

- modalnosti:

Pri tem gre za ločevnje objektivne in subjektivne percepcije v pripovedi ali drugače, za upovedovanje kot posnetek resničnosti oziroma neresničnosti, v domišljiji.

DOŽIVLJANJE INTERAKTIVNE SLIKANICE

Posebnost je zgodba o mačku Muriju kot interaktivna slikanica. Nastala je leta 2002, avtorjev Mitje Koštomaja in Maše Kozjek ter z glasbo Jerka Novaka. Podrobno sta jo opisala Dragica Haramija in Mitja Koštomaj v reviji *Otrok in knjiga* (D. Haramija in M. Koštomaj, 2002. str. 27–35).

Interaktivna slikanica je namenjena otrokom med 3. in 8. letom starosti. Narejena je v smislu "klasične knjige", kjer znane književne osebe in predmeti v kibernetičnem svetu oživijo, listanje po zgoščenki pa je podobno listanju po knjigi. Vsebinski del ima dva dela: zgodba, ki se zvrsti kot risani film, in igrice, kjer otroci izbirajo različne zahtevnostne stopnje. Je torej knjiga, literarno delo, risanka, multimedijski program, otroško igrišče v enem.

Pri uporabi Murijeve interaktivne različice prepoznavata prednosti in opozarjata na posebnosti tovrstne recepcije. Otrokom lahko približa literaturo z neustavljivo privlačnostjo že sama raba računalnika, z dvojnimi kodiranjem istih informacij pomaga pri učenju branja, lahko pripomore pri premostitvi prevelike literarne odtujenosti posameznih otrok do knjig in lahko pomeni pomemben dodatni literarni izziv za bolj zahtevne bralce. Predmeti v interaktivni slikanici oživijo, kar je blizu animističnemu razmišljanju mlajših uporabnikov in je zato nekako njihovo "naravno" pričakovano okolje.

Na drugi strani lahko predstavlja kompleksna nelinearna interaktivna struktura osrednje zgodbe posameznemu učencu kognitivno preobremenitev. Zaradi tega lahko hitro izgubi rdečo nit zgodbe in lastno mišljenje. Zato izpostavimo, da mora "popotovanje po domišljjskemu kibernetičnem svetu biti naravnano k spontanemu odkrivanju zgodbe, likov in predmetov v zgodbi" in da je pri raziskovanju interaktivne slikanice pomembno estetično doživljanje in odkrivanje zgodbe.

IZBOR DEJAVNOSTI V RAZREDU

Priprava na dejavnosti

Učenci naj imajo svoj izvod *Mačka Murija* v rokah in listajo po njem, kolikor jih je volja. Mnoge pesmice izmed njih poznajo že na pamet. Zaradi tega bo morda marsikateri prvošolec prav ponosen, da že »sam bere«.

Predstavitev

Ob prvem listanju po knjigi ne bo težko prepoznati besedila v verzih, v prozi in kot ilustracijo. Če tekoče branje prvošolcem morebiti še predstavlja težavo, so ilustracije zagotovo pravo povabilo k pogovoru o prvih srečanjih s slavnim mačkom.

Slavni posamezniki se radi znajdejo na plakatih, majicah, skodelicah, peresnicah ... Muri celo na brisačkah in dežnikih. Je vse te fotografije slavnega mačka naredil mačji fotograf? V današnjih časih se to sicer najpogosteje dogaja znanim pevkam in pevcem, kandidatom za županje in župane ali igralkam oziroma igralcem v reklamnih spotih. Kaj je torej naredilo mačka Murija tako slavnega? Mislite, da mu je vse to potrošništvo z njegovimi slikami všeč?

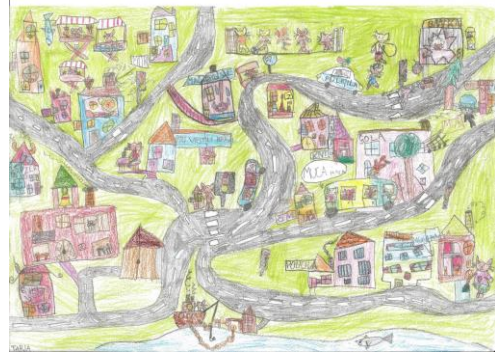
Usmerjene dejavnosti na ...

... čas pred branjem

V Mačjem mestu so »same mačje stvari in predvsem nobenega psa«. Pa vendar v njem vsak bralec najde nekaj svojega. Lahko je to moja šola, slaščičarna, ki jo vsakih toliko časa obiščeva z babico, lepa Maca ... Zato lahko pred branjem prikličemo otroške spominske sličice zunajliterarnega sveta.

Ozrimo se po mačjem mestu in si na primer oglejmo imena ulic in različne stavbe:

- bi jih znali poimenovati,
- našteti pomembne ustanove, ki ne manjkajo v noben pravem mestu,
- narisati preprosti zemljevid Mačjega mesta,
- mačje mesto primerjati s svojim krajem in enemu oz. drugemu kaj dodati.



Lahko se povabimo na mačji sejem, kjer se bodo učenci za kratek čas spremenili v prebivalce Mačjega mesta, malce spremenili svoja imena, službe in si narisali mačje brke.

... med branjem



Izvirno slikanico, kot je tudi Maček Muri, otroci (kot smo že opisali prej) sprejemajo na dva načina, in sicer skozi pripoved in sliko. V slikanici oba komunikacijska kanala postaneta nova celota, zato je prvo skupno branje nujno sinteza obojega.

Čas ponovnega polglasnega branja je namenjen predvsem otrokovemu spontanemu sestavljanju besedilnega pomena in odkrivanju prezrtih besednih in slikovnih signalov. Takrat lahko učitelj mladim bralcem pomaga tako, da pogovor med njimi osredotoči na izbrane dele besedila, v pogovoru pa se jim pokažejo nova razmerja, ki jih poprej niso opazili.

Tak primer je spoznanje, da je književni čas v slikanici Mačka Murija omejen na en sam dan, kar postane otrokom praviloma jasno šele po kasnejših branjih, ko jih zadnji verz povabi na začetek zgodbe.

Lako se fokusiramo na izbrano mesto v besedilu, ki se zdi ključno za razumevanje besedila kot celote. Pri tem pa lahko usmerjamo učenčevo pozornost v vsa temeljna literarnovedna področja (recepcao književnih oseb, književnega prostora in časa, dogajanja in motivacije zanj). Ob tem ne spregledamo ilustracij, ki nam na svoj način opisujejo prizorišča dogajanja, čas in zaporedje dogodkov, karakterizacijo književnih oseb in perpektivo pripovedovanja zgodbe. Sama prezenca mačka Murija z velikimi zelenimi očmi pa že sama po sebi vabi najmlajše tekmovalce k poistovetenju z glavnim junakom in k uživljanju v njegovu subjektivno percepcijo.

... po branju

Sledijo poustvarjalne aktivnosti, ki so lahko namenjene podoživljanju prebranega ali spodbujanju domišljajske kreativnosti učencev. Mnogo tega, tudi namenjeno branju Mačka Murija, je ponujenega že v didaktičnih gradivih za pouk slovenščine.

Literarni oreščki v prilogi ponujajo poustvarjalne izzive, med katerimi lahko učenci izbirajo sami. Lahko so del igre "tri v vrsto", kar pri srečanjih učencev z mentorjem (s katerim se dlje časa skupaj pripravljajo na tekmovanje), spodbudi nova učenčeva pričakovanja, aktivira pridobljeno literarnovendo znanje ter izzove izkušnje ustvarjalnega procesa.
(Literarni oreščki)

Posebej izvirni so lahko otroci pri obnovi dogajanja skozi stripovski jezik ali oblikovanje preproste animacije s Stop-motion tehniko, kar sicer od prvošolcev zahteva čas, premislek in nekaj več vztrajnosti. Preprostejše so različne krajše dogajalne premice. Najmlaši bralci pa najbolj avtentično opišejo književne osebe in motive za njihova ravnanja skozi spontano igro vlog in pogovor ob tej izkušnji.
(Animacija)

Narava tekmovanja za Cankarjevo priznanje se predvsem zanaša na sposobnost pisnega izražanja prijavljenih tekmovalcev ter se na tak način ovrednoti pisne dokaze recepcijske sposobnosti branja izbranega mladinskega književnega besedila.

Zakladnica idej za poustvarjanje

Cankarjevo tekmovanje je priložnost tudi za izmenjavo idej in izkušenj med mentorji in vabim vas, da v ta namen izkoristimo spletno stran Zavoda za šolstvo.

Polona Legvart

Viri:

Gaarder, Jostein (2002) Knjige za svet brez bralcev? *Otrok in knjiga*, 55, str. 45.

Haramija, D. in Koštomaj, M. (2002) Slikanica in interaktivna zgoščanka Maček Muri. *Otrok in knjiga*, 55, str. 27–35.

Kordigel Aberšek, M. (2008) Didaktika mladinske književnosti. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo

Nikolajeva, Marija (2003) Verbalno in vizualno. Slikanica kot medij. *Otrok in knjiga*, 58, str. 5–23.